

ORTAOKUL TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ DİNİ TERİMLER

Mahir Kavun

Bayburt Üniversitesi, Bayburt Eğitim Fakültesi
mahirkavun@gmail.com
ORCID NO: 000-0003-1319-5145

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi
Received / Makale Geliş Tarihi: 28/02/2024, Accepted / Kabul Tarihi: 28/12/2024
<https://doi.org/10.26791/sarkiat.1534950>

Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Dinî Terimler

Öz

Bu araştırmanın amacı, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı imam hatip ortaokullarında ve ortaokullarda 2023-2024 eğitim-öğretim yılında kullanılan Türkçe ders kitaplarındaki dinî terimlerin tespit edilmesidir. Bu amaç doğrultusunda öncelikli olarak Türk Dil Kurumu tarafından 2023 yılında 12. baskısı yapılan Türkçe Sözlük'teki "din bilimi" kategorisinde bulunan sözcükler incelenmiştir. Sonrasında ise ortaokul (5, 6, 7 ve 8. sınıf) Türkçe ders kitaplarında bu sözcüklerin geçiş sıklıkları tespit edilmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi ile elde edilen veriler, doküman analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırmanın bulgularına göre Türkçe Sözlük'te 475 adet dinî terim bulunmaktadır. Bu terimlerin 38'i (222 geçiş sıklığı ile) ortaokul Türkçe ders kitaplarında geçmektedir. Tespit edilen dinî terimler şunlardır: abdest, Allah, ayet, cami, cehennem, cennet, cuma namazı, din (I), diyanet işleri, dua, eren, gazi, hacı, haç, Hak, halife, hatim, helal, ibadet, iftar, iman, inanç, kıyamet, kilise, kurban, kutsal, mabet, medrese, melek, Mevla, mihrap, Musevi, namaz, ruh, şeytan, tanrı, Tanrı ve veli. Bu çalışmada ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki dinî terimler araştırılmıştır. Daha sonra yapılacak çalışmalarda farklı ders kitaplarındaki dinî terimler üzerine araştırmalar yapılabileceği önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe ders kitapları, din, dinî terim, dinî kavram, Türkçe Sözlük.

Religious Terms in Middle School Turkish Textbooks

Abstract

The aim of this study is to determine the religious terms in the Turkish textbooks used in imam hatip middle schools and secondary schools affiliated to the Ministry of National Education in the 2023-2024 academic year. For this purpose, firstly, the words in the category of "religious term" in the Turkish Dictionary, the 12th edition of which was published by the Turkish Language Association in 2023, were analyzed. Then, the frequency of occurrence of these words in middle school (5th, 6th, 7th and 8th grade) Turkish textbooks was determined. The data obtained through document review, which is one of the qualitative research methods, were analyzed by document analysis method. According to the findings of the study, there are 475 religious terms in the Turkish Dictionary. 38 of these terms (with a frequency of 222 occurrences) appear in secondary school Turkish textbooks. The identified religious terms are as follows: ablution, Allah, verse, mosque, hell, heaven, Friday prayer, religion (I), religious affairs, prayer, eren, veteran, veteran, pilgrim, cross, Hak, khalifa, hatim, halal, worship, iftar, faith, belief, doomsday, church, sacrifice, holy, sanctuary, madrasah, angel, Mevla, mihrab, Jewish, prayer, spirit, devil, god, God, and guardian. In this study, religious terms in secondary school Turkish textbooks were investigated. It can be suggested that future studies can be conducted on religious terms in different textbooks.

Keywords: Turkish textbooks, religion, religious term, religious concept, Turkish Dictionary.

GİRİŞ

Dil, insanların ve toplumların özelliklerini taşıyan, dünyayı etkileyen olaylardan etkilenen kendine has yapısıyla da çeşitli olayları etkileyebilme kabiliyetine sahip bir sistemdir. “Dil, yaşayan ve yaşarken onu konuşan topluluğun deneyimlediği her şeyi belleğine kaydeden organik bir yapıdır” (Eriş, 2023, 123). Dilin organik bir yapı olması, onun toplumsal olaylardan (ekonomik, sağlık, siyasi vb.) etkilenebileceği, bu olayların şiddeti ve süresine bağlı olarak dildeki sözcük sayısında ve bazı sözcüklerin kullanım sıklığında çeşitli değişikliklerin olabileceğine işaret eder. Kültür taşıma ve aktarma gibi önemli işlevleri bulunan dil, toplumun mensubu olduğu dine ilişkin de çeşitli terimleri bünyesinde barındırır.

Din, toplum hayatı içinde şekillenen ve toplumu da şekillendiren önemli yapılardan biridir. Türkçe Sözlük’te din; “1. Tanrı’ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum; diyanet. 2. Bu nitelikteki inançları kurallar, kurumlar, töreler ve semboller biçiminde toplayan, sağlayan düzen” (Türk Dil Kurumu, 2023, 1018) olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımda belirtildiği üzere din bir kurum olarak da değerlendirilebilir. Toplumsal hayatın düzenlenmesinde, insan ilişkilerinin daha sağlıklı bir şekilde ilerletilmesinde evrensel ve ulusal değerlerin yaygınlaştırılmasından dinin etkisinden söz edilebilir.

Dinin hem insan hayatı hem de toplum hayatı açısından önemi göz önüne alındığında dilde de kendine özgü bir alana sahip olması kaçınılmazdır. Türklerin tarihsel süreç boyunca “Animizm, Totemizm, Dinamizm, Budizm, Maniheizm, Zerdüştilik, Hristiyanlık, Musevilik, İslamiyet, Kamlık (Şamanlık-Şamanizm) Gök Tanrı Dini” (Eroğlu - Kılıç, 2005, 755-762) gibi çeşitli din ve inançlara sahip oldukları bilinmektedir. Kabul edilen dinlerin, Türkçe üzerinde çeşitli değişiklikler meydana getirmesi olağandır. “Yeni benimsenmiş dinlerin Türkçede yol açtığı değişiklikler önemli bir yer tutmaktadır. Bunlar, yeni kelime ve terimleri Türkçeye dâhil ederken dilin bünyesinde bulunan bazı kelimelerin de önce kullanım sahasının daralmasına daha sonra da kullanımdan düşmesine neden olur” (Yavi, 2019, 1402). Din ve inanış değişiklikleri, toplumsal etkileşimlerin bir sonucudur. “Etkileşim, dilde izler bırakır” (Eriş, 2023, 17). Bu etkileşimlerin dile yansması da son derece doğaldır.

Eğitim öğretim faaliyetlerinin en önemli materyallerinden biri olan ders kitapları, “Öğretim programları doğrultusunda hazırlanan, belirli düzeydeki öğrenciler için yazılan, öğretim amacıyla kullanılan, öğrenmeyi ve hatırlamayı kolaylaştıran, kolaydan zora uzanan, sistemli ilerleme ve gelişme sunan teknik bir kitap” (Güneş, 2022, 19) olarak tanımlanır. Ders kitapları, öğrencilerin toplum hayatına hazırlanmaları dışında, toplumun bir ferdi olarak karar alma, davranış sergileme gibi eylemlerinin toplumsal normlardan ve evrensel değerlerden hareketle uygun bir zemine oturmasına katkı sağlayabilecek bir güce sahiptir.

Öğrencilerin yazınsal metinlerle tanışmasına olanak sağlayan kitapların başında Türkçe ders kitapları gelmektedir. Türkçe ders kitapları, metinler üzerine inşa edilir ve öğrencilere aktarılacak istenen değerler ve kültürel unsurlar, metinler yoluyla iletilir. Bu metinlerde dinî terimlerin yer alması kaçınılmazdır. Zira din de kültürel bir unsurdur ve toplum yaşamında geniş bir yer tutar. Örneğin, İslam özelinde düşünüldüğünde ramazan ayında kamu kurumları ve özel kurumların personel giriş-çıkış saatlerinde bazı değişiklikler yapıldığı görülmektedir. Din, bir toplumda sosyal hayattan çalışma hayatına kadar geniş bir alanda etkili olan sistemlerden biridir.

Dinî kavram ve terimlerle ilgili alan yazınında Mu’inü’l-Mürîd (Özçam ve Deniz, 2022), Tarama Sözlüğü (Yavi, 2019), Divânu Lugâti’t-Türk (Erdoğan, 2016) gibi çeşitli eserlerde yer alan dinî terimlerin incelendiği görülmektedir. Ders kitaplarındaki dinî terim, kavram ve sembollerle ilgili alan yazınında Babataev (2003) tarafından hazırlanan “SSCB Dönemi Kırgızistan’da ortaöğretim ders kitaplarında yer alan dinî terimlerin değerlendirilmesi” adlı yüksek lisans tezine ve Özer vd. (2022) tarafından hazırlanan “temel eğitim ders kitaplarının dinî kavramlar ve semboller açısından incelenmesi” adlı bir araştırmaya ulaşılmıştır.

Alan yazınında ders kitaplarındaki dinî terim ve kavramlara ilişkin bahsi geçen iki çalışma dışında başka bir çalışmaya rastlanmamıştır. Özer vd. (2022) tarafından yapılan araştırmada Hayat Bilgisi, Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki dinî kavram ve sembollerin araştırıldığı görülmektedir.

Bu araştırmada ise ortaokul Türkçe ders kitaplarında bulunan dinî terimlerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki;

1. Dinî terimlerin sınıf düzeylerine göre dağılımı nasıldır?
2. Dinî terimlerin sınıf düzeylerine göre geçiş sıklığı nasıldır?

3. Dinî terimlerin geçiş sıklığı nasıldır?
4. Dinî terimlerin yer aldıkları sınıf düzeyi sayısı nedir?
5. Dinî terimler ve anlamları nedir?

1. Yöntem

Bu araştırma, nitel araştırma olarak tasarlanmıştır. Araştırma, doküman incelemesi yöntemiyle yürütülmüştür. “Doküman analizi, hem basılı hem de elektronik (bilgisayar tabanlı ve internet üzerinden iletilen) materyallerin incelenmesi veya değerlendirilmesi için sistematik bir prosedürdür” (Bowen, 2009, 27). Türkçe Sözlük ve ders kitapları incelendiği için bu çalışmada doküman analizi yöntemi tercih edilmiştir.

1.1. İnceleme Nesnesi

Araştırmanın inceleme nesnesi, Türk Dil Kurumu tarafından 2023 yılında yayımlanan Türkçe Sözlük (TS) ve Tablo 1’de bilgilerine yer verilen ders kitaplarıdır.

Tablo 1: Araştırmada Kullanılan Kitaplar

Sıra No	Kitap	Yazar(lar)	Yayınevi
1	5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	Beşir SEVİM	Koza Yayın Dağıtım
2	6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	Deniz YAVUZ Gökmen KAHRAMAN	Anka Yayınevi
3	7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	Nihat ERDAL	Dörtel Yayıncılık
4	8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	Selahattin SAYGI	Ferman Yayıncılık

1.2. Veri Toplama Aracı

Araştırma kapsamındaki dinî terimleri belirlemek ve bu terimlere ilişkin bilgileri işlemek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen Dinî Terim İnceleme Formu (DTİF) kullanılmıştır. DTİF’te terimin geçtiği Türkçe ders kitabı ve sınıf düzeyi ile geçiş sıklığı bilgilerine yer verilmiştir. Söz konusu form, **çalışma öncesinde** bir alan uzmanı tarafından incelenmiş ve alan uzmanının uygun görüş bildirmesinden sonra, araştırmada kullanılmıştır.

1.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma kapsamındaki verilerin toplanması ve analiz edilmesine ilişkin işlem basamakları şu şekildedir:

1. Türkçe Sözlük incelenerek “din bilimi” kategorisindeki sözcükler belirlenmiştir.
2. Belirlenen sözcükler, bir Microsoft Word dosyasında liste hâline getirilmiştir.
3. Ortaokul Türkçe ders kitaplarında sırasıyla belirlenen sözcükler taranmıştır.
4. Tarama sırasında bahsi geçen dinî terimlerin Türkçe ders kitaplarında sadece metinler, sorular ve etkinliklerde geçmeleri hâlinde araştırma kapsamında değerlendirilmiştir. Bu nedenle İstiklal Marşı, sözlük ve kaynakça bölümlerinde geçen dinî terimler araştırma kapsamı dışında tutulmuştur.
5. Türkçe Sözlük’te cami, “1. Müslümanların ibadet etmek için toplandıkları yer. 2. Toplayan, bir araya getiren, bir arada bulunduran” (Türk Dil Kurumu, 2023, 668) olmak üzere iki anlamı ile verilmiştir. Ancak bu anlamlardan sadece birincisi Türkçe Sözlük’te “din bilimi” kategorisinde gösterilmiştir. Ders kitapları incelenirken bu ayrıma da dikkat edilmiştir.
6. Tarama sonucunda ulaşılan sözcükler, DTİF’e eklenmiştir.
7. Tespit edilen sözcükler, tablo ve grafikler hâlinde sunulmuştur.

1.4. Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırma kapsamında elde edilen veriler, iki alan uzmanı tarafından incelenmiştir. Ayrıca araştırmacı tarafından

farklı zamanlarda dinî terimlerin tespit edilmesi ve ders kitaplarındaki geçiş sıklıklarıyla ilgili dosyalar, 2 kere hazırlanarak olası veri kaybının önüne geçilmeye çalışılmıştır.

2. Bulgular

2.1. Dinî Terimlerin Sınıf Düzeylerine Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Tablo 2: Dinî Terimlerin Sınıf Düzeylerine Göre Dağılımı

Sıra No	Sözcük	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf	Toplam
1	abdest	0	1	0	2	3
2	Allah	3	7	17	5	32
3	ayet	0	0	0	1	1
4	camî	4	38	0	3	45
5	cehennem	1	0	1	1	3
6	cennet	0	1	2	1	4
7	cuma namazı	0	0	0	1	1
8	din (İ)	5	0	0	0	5
9	diyanet işleri	2	0	0	0	2
10	dua	5	3	2	10	20
11	eren	0	1	0	0	1
12	gazi	0	0	1	0	1
13	hacı	0	0	3	0	3
14	haç	0	0	0	1	1
15	Hak	0	1	0	0	1
16	halife	21	0	0	0	21
17	hatim	0	0	0	1	1
18	helal	0	0	0	3	3
19	ibadet	0	1	0	0	1
20	iftar	0	0	0	1	1
21	iman	0	0	2	1	3
22	inanç	0	0	1	3	4
23	kıyamet	0	4	0	0	4
24	kilise	0	0	1	0	1
25	kurban	0	2	1	0	3
26	kutsal	0	7	5	2	14
27	mabet	0	0	0	1	1
28	medrese	0	0	0	5	5
29	melek	2	0	0	0	2
30	Mevla	1	0	0	0	1
31	mihrap	0	0	0	1	1
32	Musevi	0	0	1	0	1
33	namaz	2	1	0	4	7
34	ruh	0	3	3	2	8
35	şeytan	0	1	1	0	2
36	tanrı	0	4	0	0	4

37	Tanrı	3	4	0	3	10
38	veli	0	1	0	0	1
Toplam		49	80	41	52	222

Tablo 2’de görüldüğü üzere; toplam 38 dinî terim, ortaokul Türkçe ders kitaplarında 222 kere geçmektedir.

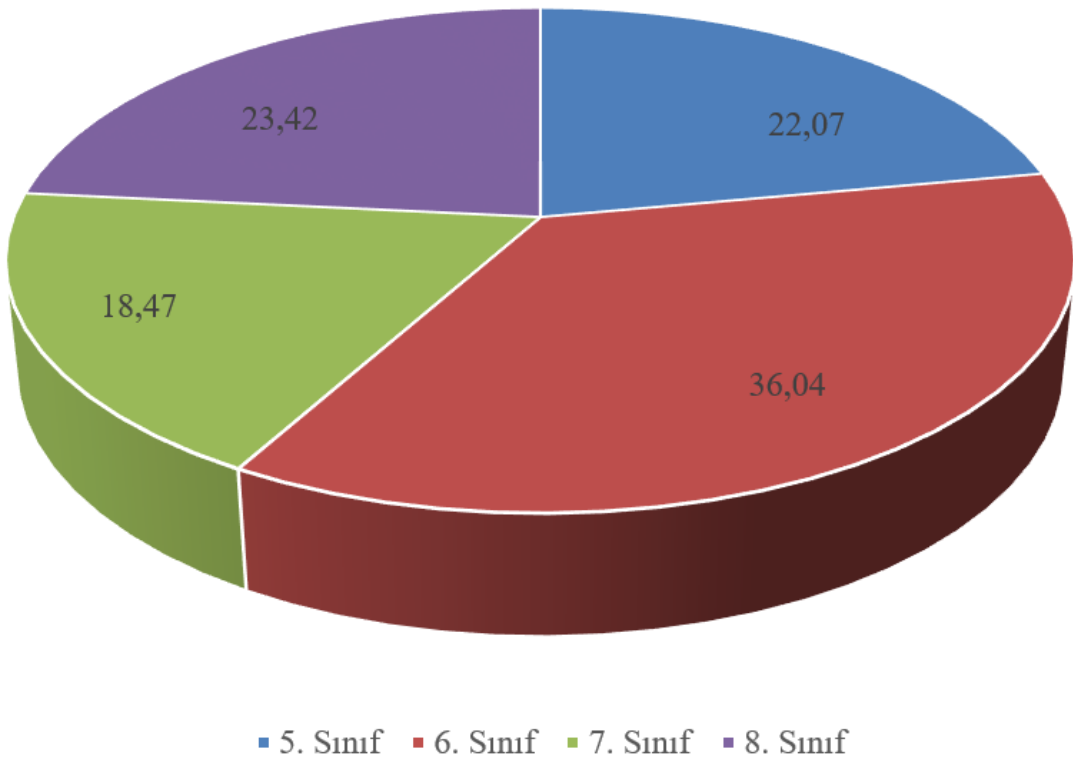
2.2. Dinî Terimlerin Sınıf Düzeylerine Göre Geçiş Sıklığına İlişkin Bulgular

Tablo 3: Dinî Terimlerin Sınıf Düzeylerine Göre Geçiş Sıklığı

Sıra No	Sınıf Düzeyi	f	%
1	5. Sınıf	49	22,07
2	6. Sınıf	80	36,04
3	7. Sınıf	41	18,47
4	8. Sınıf	52	23,42
Toplam		222	100

Tablo 3’te görüldüğü üzere; dinî terimler, geçiş sıklığına göre en çok sınıf 6. Sınıf Türkçe ders kitabında (%36,04) bulunmaktadır.

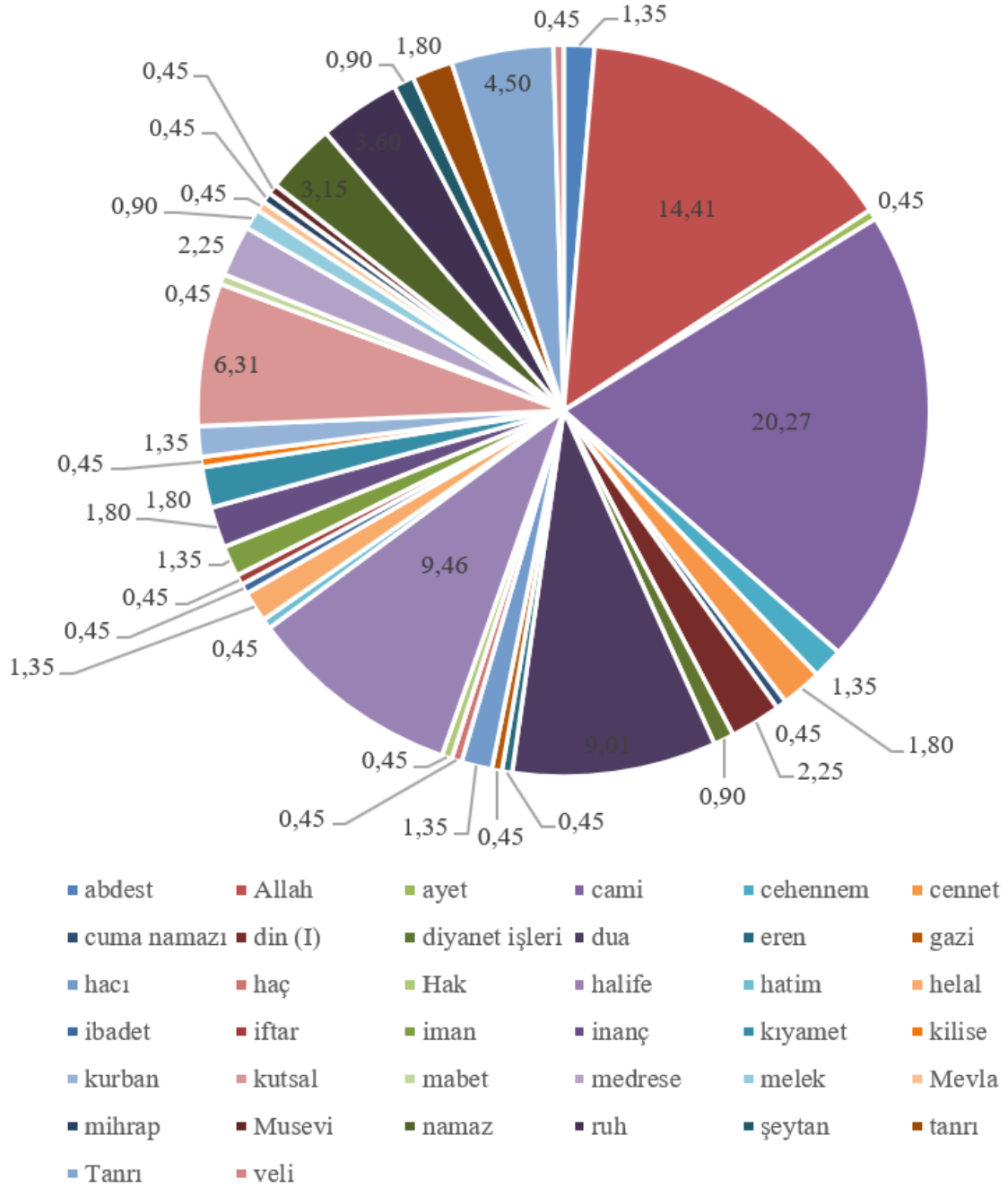
Şekil 1: Dinî Terimlerin Sınıf Düzeylerine Göre Geçiş Sıklığı (%)

Şekil 1’de görüldüğü üzere 5. ve 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında geçen dinî terimler oran olarak birbirine oldukça yakındır.

2.3. Dinî Terimlerin Geçiş Sıklığına İlişkin Bulgular

Şekil 2: Dinî Terimlerin Geçiş Sıklığı (%)

Şekil 2 incelendiğinde Türkçe ders kitaplarında tespit edilen dinî terimlerin %20,27'si camidir.

2.4. Dinî Terimlerin Sınıf Düzeyi Sayısına İlişkin Bulgular

Tablo 4: Dinî Terimlerin Yer Aldıkları Sınıf Düzeyi Sayısı

Sıra No	Geçtiği Sınıf Düzeyi Sayısı	f	%
1	1	24	63,16
2	2	5	13,16
3	3	7	18,42

4	4	2	5,26
Toplam		38	100

Tablo 4 incelendiğinde 24 (%63,16) dinî terimin sadece 1 sınıf düzeyinde yer aldığı görülmektedir. (Örneğin, ibadet sözcüğü, sadece 6. sınıf Türkçe ders kitabında bulunmaktadır.

2.5. Türkçe Ders Kitaplarında Tespit Edilen Dinî Terimler ve Anlamlarına İlişkin Bulgular

1. **abdest:** “İslam dinine göre namaz kılmak, Kur’an okumak, Kâbe’yi tavaf etmek gibi ibadetleri yerine getirebilmek için niyet ederek el, ağız, burun, yüz, kol ve ayakları yıkamak; baş, kulaklar ve boynun iki yanını mesh etmek yoluyla arınma” (Türk Dil Kurumu, 2023, 1018).
2. **Allah:** “Semavi dinlere göre kâinatı ve kâinattaki her şeyi yaratan ve idare eden tek yüce varlık; Çalap, Tanrı, Yaradan, Oğan, Cenabıallah, Cenabıhak, Hak, Halik, Hu, Hüda, İlah, Mevla, Rab” (Türk Dil Kurumu, 2023, 151).
3. **ayet:** “Kur’an’daki sureleri meydana getiren kelime veya cümlelerden her biri; ayetikerime” (Türk Dil Kurumu, 2023, 316).
4. **camî:** “1. Müslümanların ibadet etmek için toplandıkları yer” (Türk Dil Kurumu, 2023, 668).
5. **cehennem:** “1. Dinî inanışlara göre, dünyada günah işleyenlerin öldükten sonra ceza görecekleri yer; tamu” (Türk Dil Kurumu, 2023, 689).
6. **cennet:** “1. Dinî inanışlara göre imanlı ve iyi kimselerin ölümden sonra Allah tarafından mükâfat olarak konulacakları ve içinde ebediyen yaşayacakları, her türlü tasavvurun üstünde güzellik ve nimetlerle dolu yer; uçmak (II), behişt” (Türk Dil Kurumu, 2023, 696).
7. **cuma namazı:** “Cuma günü öğle vaktinde cemaatle kılınan namaz; cuma” (Türk Dil Kurumu, 2023, 733).
8. **din (I):** “1. Tanrı’ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum; diyanet. 2. Bu nitelikteki inançları kurallar, kurumlar, töreler ve semboller biçiminde toplayan, sağlayan düzen (Türk Dil Kurumu, 2023, 1018).
9. **diyanet işleri:** “Dinle ilgili işler” (Türk Dil Kurumu, 2023, 1037).
10. **dua:** “1. Allah’a yalvarma, bir şeyin olmasını veya olmamasını isteme; alkış” (Türk Dil Kurumu, 2023, 1085).
11. **eren:** “Ermiş” (Türk Dil Kurumu, 2023, 1197).
12. **gazi:** “İslam dini ve vatan uğruna düşmanla savaşan ve şehit olmadan dönen kimse (Türk Dil Kurumu, 2023, 1331).
13. **hacı:** “Din buyruklarını yerine getirmek için hacca gitmiş Müslüman” (Türk Dil Kurumu, 2023, 1479).
14. **haç:** “Doksan derecelik açılarla birbirini kesen iki doğru parçasından oluşarak Hz. İsa’nın çarmıhtaki duruşunu temsil eden Hristiyanlık sembolü; istavroz, put (I), salıp (Türk Dil Kurumu, 2023, 1481).
15. **Hak:** “Allah” (Türk Dil Kurumu, 2023, 1491).
16. **halife:** “1. Hz. Muhammed’in vekili olarak Müslümanların imamlığını ve din koruyuculuğunu yapmakla görevli kimse” (Türk Dil Kurumu, 2023, 1499).
17. **hatim:** “1. Kur’an’ın tamamını okuma” (Türk Dil Kurumu, 2023, 1535).
18. **helal:** “1. Dinin kurallarına aykırı olmayan, dinî bakımdan yasaklanmamış olan, haram karşıtı” (Türk Dil Kurumu, 2023, 1561).
19. **ibadet:** “İnsanın Allah’a veya inandığı güce kulluğunu göstermek üzere yaptığı hareketler; namaz niyaz, taat” (Türk Dil Kurumu, 2023, 1639).
20. **iftar:** “1. Oruç açma, oruç bozma” (Türk Dil Kurumu, 2023, 1661).
21. **iman:** “1. İnanç” (Türk Dil Kurumu, 2023, 1699).
22. **inanç:** “4. Allah’a, bir dine inanma; akide (I), iman, itikat” (Türk Dil Kurumu, 2023, 1705).

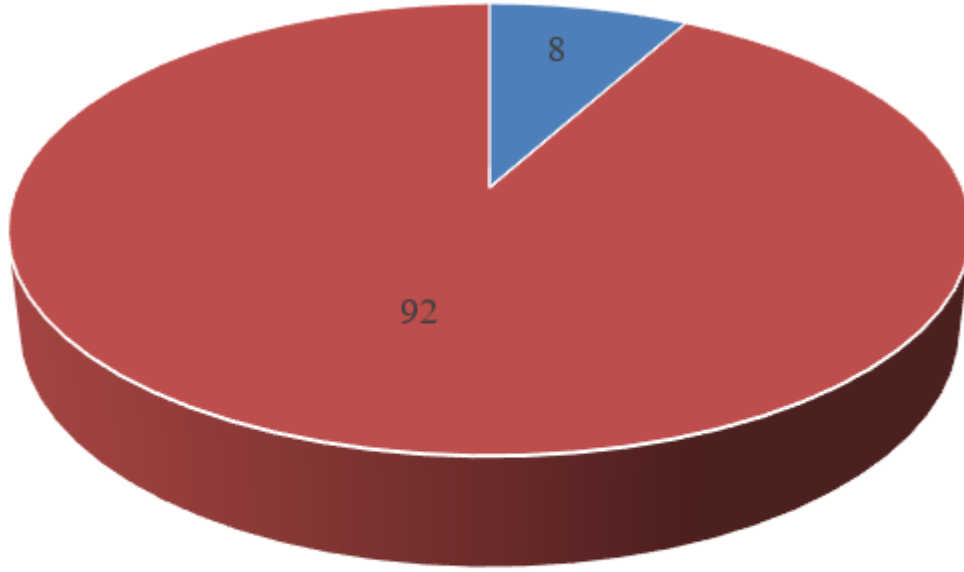
23. **kıyamet**: “1. Tek tanrılı dinlerin inanışına göre dünyanın sonu ve bütün ölümlerin dirilerek mahşerde toplanacağı zaman; hesap günü, kıyamet günü, mahşer günü” (Türk Dil Kurumu, 2023, 2035).
24. **kilise**: “1. Hristiyanların ibadet etmek için toplandıkları yer” (Türk Dil Kurumu, 2023, 2046).
25. **kurban**: “1. Dinin buyruğunu veya bir adağı yerine getirmek için kesilen ve belli özellikleri taşıyan hayvan. 6. Müslümanlarda Kurban Bayramı” (Türk Dil Kurumu, 2023, 2162).
26. **kutsal**: “1. Güçlü bir dinî saygı uyandıran veya uyandırması gereken; kutsi, mukaddes, mübarek” (Türk Dil Kurumu, 2023, 2183).
27. **mabet**: “1. İçinde ibadet edilen yapı; tapınak, ibadethane, ibadetgâh” (Türk Dil Kurumu, 2023, 2257).
28. **medrese**: “1. İslam ülkelerinde, genellikle İslam dini kurallarına uygun bilimlerin okutulduğu yer” (Türk Dil Kurumu, 2023, 2320).
29. **melek**: “1. Tanrı ile insan arasında aracılık yaptığına ve nurdan yaratıldığına inanılan manevi varlık; ferişte” (Türk Dil Kurumu, 2023, 2326).
30. **Mevla**: “Allah” (Türk Dil Kurumu, 2023, 2355).
31. **mihrap**: “1. Cami, mescit vb. yerlerde Kâbe yönünü gösteren, duvarda bulunan ve imama ayrılmış olan oyuk veya girintili yer” (Türk Dil Kurumu, 2023, 2369).
32. **Musevi**: “Yahudi” (Türk Dil Kurumu, 2023, 2414).
33. **namaz**: “İslam’ın beş şartından biri olan ve Müslümanların günde beş vakit, dinî kurallara göre yapmak zorunda oldukları ibadet; salat” (Türk Dil Kurumu, 2023, 2460).
34. **ruh**: “1. Allah tarafından insan bedenine üflen, ölümden sonra da varlığı devam eden ve mahiyeti tam olarak bilinmeyen ilahi ve manevi cevher; tin (I)” (Türk Dil Kurumu, 2023, 2792).
35. **şeytan**: “1. Hz. Âdem’e secde etmediği için cennetten kovulan, insanları Allah’ın emirlerine karşı kıskırtan, kötülüğe yönelten cin; iblis” (Türk Dil Kurumu, 2023, 3107).
36. **Tanrı**: “Allah” (Türk Dil Kurumu, 2023, 3175).
37. **tanrı**: “Çok tanrıcılıkta var olduğuna inanılan insanüstü varlıklardan her biri; ilah” (Türk Dil Kurumu, 2023, 3175).
38. **veli**: “Ermîş” (Türk Dil Kurumu, 2023, 3477).

Yukarıda Türkçe ders kitaplarında tespit edilen dinî terimler anlamlarıyla birlikte verilmiştir. Söz konusu sözcükler ve anlamları incelendiğinde TS’de farklı anlam sıralarında din bilimleri kategorisine uygun anlamlar olduğu görülmektedir.

2.6. Dinî Terimlere İlişkin Genel Değerlendirme

Türkçe Sözlük’te din bilimleri kategorisinde toplam 475 sözcük bulunmaktadır. Türkçe ders kitaplarında bu sözcüklerin 38 tanesinin (farklı geçiş sıklıklarıyla birlikte) yer aldığı saptanmıştır.

Şekil 3: Dinî Terimlerin Türkçe Ders Kitaplarında Bulunma Durumu (%)

- Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Dinî Terimler
- Türkçe Ders Kitaplarında Yer Almayan Dinî Terimler

Şekil 3'e göre Türkçe Sözlük'te yer alan dinî terimlerin; %8'inin ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer aldığı, %92'sinin ise ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer almadığı söylenebilir.

Sonuç

Bu araştırmada Millî Eğitim Bakanlığına bağlı imam hatip ortaokullarında ve ortaokullarda 2023-2024 eğitim-öğretim yılında kullanılan Türkçe ders kitaplarındaki dinî terimlerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Dinî terimler belirlenirken Türk Dil Kurumu tarafından 2023 yılında 12. baskısı yapılan Türkçe Sözlük'teki "din bilimi" kategorisinde bulunan sözcükler tespit edilmiştir. TS'de 475 madde başı dinî terim olduğu saptanmıştır. Bu 475 dinî terimin ortaokul (5, 6, 7 ve 8. sınıf) Türkçe ders kitaplarında yer alma durumları ve geçiş sıklıkları belirlenmiştir.

Araştırmanın sonuçlarına göre 475 dinî terimden 38 tanesi (222 geçiş sıklığı ile) ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer almaktadır. Tespit edilen dinî terimler geçiş sıklıklarıyla birlikte şu şekildedir: abdest (3), Allah (32), ayet (1), cami (45), cehennem (3), cennet (4), cuma namazı (1), din (I) (5), diyanet işleri (2), dua (20), eren (1), gazi (1), hacı (3), haç (1), Hak (1), halife (21), hatim (1), helal (3), ibadet (1), iftar (1), iman (3), inanç (4), kıyamet (4), kilise (1), kurban (3), kutsal (14), mabet (1), medrese (5), melek (2), Mevla (1), mihrap (1), Musevi (1), namaz (7), ruh (8), şeytan (2), tanrı (4), Tanrı (10) ve veli (1).

Bu terimler arasında dinî bir mekân olarak değerlendirilebilecek caminin (45 geçiş sıklığı ile) ilk sırada olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özer vd.'nin (2022) araştırmalarında da cami en sık geçen kavramlardan biri olarak tespit edilmiştir. İki araştırmanın da bu konuda benzer sonuçlara ulaştığını söylemek mümkündür. Caminin ders kitaplarında sık tekrar eden bir terim olması, onun toplum yaşantısında gerek mimarisi gerekse de vakit namazlarıyla birlikte özellikle bayram namazı, cuma namazı ve cenaze namazı gibi ibadetlerin gerçekleştirildiği bir mekân olmasıyla ilişkilidir. Dinî bayramlar ve cenaze namazının kılınmasında insanların bir araya gelmesi ve ortak değerler etrafında birleşmelerine de olanak sağlaması, camileri, toplum yaşantısının bir parçası durumuna getirmiştir.

Sınıf düzeylerine göre dinî terimlerin geçiş sıklığında ise en fazla geçiş sıklığının 6. sınıf Türkçe ders kitabında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 222 dinî terimin 80'i bahsi geçen kitapta yer almaktadır.

Araştırmanın ilginç bir sonucu ise dinî terimlerin yer aldıkları sınıf düzeyine göre geçişleridir. 24 terimin sadece 1 sınıf düzeyinde geçtiği belirlenmiştir. Sadece 2 terimin ise tüm sınıf düzeylerinde bulunduğu saptanmıştır. TS'de bulunan 475 dinî terimden 38 tanesinin (%8) ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer aldığı tespit edilmiştir.

Bu araştırmada ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki dinî terimler araştırılmıştır. Daha sonra yapılacak çalışmalarda farklı ders kitaplarındaki dinî terimler üzerine araştırmalar yapılabileceği önerilebilir.

Kaynakça

- Babataev, Abdırahit. *SSCB Dönemi Kırgızistan'da Orta Öğretim Ders Kitaplarında Yer Alan Dinî Terimlerin Değerlendirilmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003.
- Bowen, Glenn A. Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9/2, (2009). 27-40. DOI 10.3316/QRJ0902027.
- Erdal, Nihat. 7. *Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. Dörtel Yayıncılık, 2019.
- Erdoğan, İsmail. (2016). Divânu Lugâti't-Türk'te Yer Alan Bazı Dinî Kavramlar. *Journal of Islamic Research*, 27/2, 164-172.
- Eriş, Mahir Ünsal. *Babil Kulesi Kitabı (Kelime ve Kavramların Dilden Dile Yolculukları)*. Epsilon Yayınevi, 2023.
- Eroğlu, Türker - Kılıç, Hatice Çiğdem. Türk İnançları ve İnanışlar. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 49, (2005). 749-770.
- Güneş, Firdevs. *Ders Kitaplarının Özellikleri ve İncelenmesi*. Sınırsız Eğitim ve Araştırma Derneği Yayınları, 2022.
- Özer, Bayram vd. Temel Eğitim Ders Kitaplarının Dinî Kavramlar ve Semboller Açısından İncelenmesi. *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6/12, (2022). 248-259.
- Özçam, Çimen - Deniz, Sunay. Mu'înü'l-Mürîd'de Dinî Terimler. *Littera Turca, Journal of Turkish Language and Literature*, 8/4, (2022). 1094-1123.
- Saygı, Selahattin. 8. *Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. Ferman Yayıncılık, 2023.
- Sevim, Beşir. 5. *Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. Koza Yayın Dağıtım, 2023.
- Türk Dil Kurumu. Türkçe Sözlük 1 (a-j) Türk Dil Kurumu Yayınları, 12. Baskı, 2023.
- Yavi, Fecri. Tarama Sözlüğü'nde Türkçe Dinî Terimler. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 8/3, (2019). 1402-1436.
- Yavuz, Deniz - Kahraman, Gökmen. 6. *Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. Anka Yayınevi, 2019.

Extended Abstract

Language is a system that carries the characteristics of people and societies, is affected by events affecting the world and has the ability to affect various events with its unique structure. “Language is an organic structure that records everything experienced by the living and speaking community in its memory” (Eriş, 2023, 123). The fact that language is an organic structure indicates that it can be affected by social events (economic, health, political, etc.), and that there may be various changes in the number of words in the language and the frequency of use of some words depending on the intensity and duration of these events. Language, which has important functions such as carrying and transmitting culture, also contains various terms related to the religion to which the society is affiliated. Religion is one of the important structures that take shape in social life and shape society. In the Turkish Dictionary, religion is defined as; “1. A social institution that systematizes belief in and worship of God, supernatural powers, and various sacred beings; religious affairs. 2. It is defined as “the order that collects and provides such beliefs in the form of rules, institutions, customs and symbols” (Turkish Language Association, 2023, 1018). As stated in this definition, religion can also be considered as an institution. The effect of religion can be mentioned in the dissemination of universal and national values in the organization of social life and in the healthier progress of human relations.

Turkish textbooks are at the forefront of the books that allow students to meet literary texts. Turkish textbooks are built on texts and the values and cultural elements that are intended to be transferred to students are transmitted through texts. It is inevitable that religious terms will be included in these texts. Because religion is also a cultural element and has a large place in social life. For example, when considered specifically in the case of Islam, it is seen that some changes are made to the personnel entrance and exit hours of public and private institutions during Ramadan. Religion is one of the systems that are effective in a wide area from social life to working life in a society.

This research aims to determine the religious terms found in secondary school Turkish textbooks. For this purpose, the following questions were answered:

In secondary school Turkish textbooks;

1. What is the distribution of religious terms according to grade levels?
2. What is the frequency of occurrence of religious terms according to grade levels?
3. What is the frequency of occurrence of religious terms?
4. What is the number of grade levels in which religious terms are included?
5. What are the religious terms and their meanings?

This research was designed as a qualitative research. The research was conducted using the document analysis method. Since Turkish Dictionary and textbooks were examined, the document analysis method was preferred in this study.

According to the results of the research, 38 of the 475 religious terms (with a frequency of 222 occurrences) are included in secondary school Turkish textbooks. The religious terms identified with their frequency of occurrence are as follows: ablution (3), Allah (32), verse (1), mosque (45), hell (3), heaven (4), Friday prayer (1), religion (I) (5), religious affairs (2), prayer (20), saint (1), veteran (1), pilgrim (3), cross (1), Truth (1), caliph (21), hatim (1), halal (3), worship (1), iftar (1), faith (3), belief (4), apocalypse (4), church (1), sacrifice (3), holy (14), temple (1), madrasah (5), angel (2), Mevla (1), mihrab (1), Jewish (1), prayer (7), soul (8), devil (2), god (4), God (10) and guardian (1). It was concluded that the mosque, which can be considered as a religious place, is in the first place (with a frequency of 45 occurrences). In the research of Özer et al. (2022), mosque was also found to be one of the most frequently used concepts. It is possible to say that both studies reached similar results on this subject. The fact that mosque is a frequently repeated term in textbooks is related to its architecture and being a place where worships such as Eid prayer, Friday prayer and funeral prayer are performed, along with the daily prayers. The fact that people come together and unite around common values during religious holidays and funeral prayers has made mosques a part of social life.

In terms of the frequency of occurrence of religious terms according to class levels, it was concluded that the highest frequency of occurrence was in the 6th grade Turkish textbook. 80 of the 222 religious terms are in the aforementioned book.

An interesting result of the research is the occurrence of religious terms according to the class level they are in. It was determined that 24 terms were only used at the 1st grade level. Only 2 terms were found at all grade levels. It has been determined that 38 of the 475 religious terms (8%) found in TS are included in secondary school Turkish textbooks.

This study investigated the religious terms in secondary school Turkish textbooks. It can be suggested that research on religious terms in different textbooks can be conducted in future studies.